

- Süleyman Demirel Ün. İkt. ve İdari Bilimler Fak. Dergisi, Yıl: 1998, sayı: 3.
- ALKAN, Türker-ERGİL, Doğu: Siyaset Psikolojisi, Turhan Kitabevi, Ankara, 1980.
- BAYKAL, Deniz, Siyasal Katılma: Bir Davranış İncelemesi, A.Ü.S.B.F. Yayını, Ankara, 1976.
- BERGER, Peter-BERGER, Brigitte-KELLNER, Hansfried, "Modernleşme ve Bilinç" Çev. (Cevdet Cerit), Pınar Yayınları, İstanbul, 1995.
- BOSTANCI, Naci, Kültür ve Değişme, Ankara, 1995.
- DEMİRER/Temel- ÖZBUDUN, Sibel: Yabancılaşma, Öteki Yayınevi, Ankara, 1998.
- DOĞAN, İsmail, İletişim ve Yabancılaşma (Yazılı Kültürümüzde İlkler), İmaj Yayınları, Ankara, 1997.
- DUVERGER, Maurice, Siyaset Sosyolojisi, Çev.(Şirin Tekeli), Varlık Yayınları, 4.Baskım, İstanbul, 1995.
- ERGİL, Doğu, Yabancılaşma ve Siyasal Katılma, Olgaç Yayınevi, Ankara, 1980.
- ERKAL, Mustafa, Sosyoloji (Toplumbilim), Filiz Kitabevi, İstanbul, 1986.
- GIDDENS, Anthony, Modernliğin Sonuçları, Çev.(Ersin Kuşdil), Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1994.
- KURTKAN, Amiran, Genel Sosyoloji, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1986.
- LAÇİNER, Ömer, Çağdaş Siyasetimizden Postmodern Post Kavgasına, Birikim Dergisi, Nisan 1999.
- MILLS, Wright, İktidar Seçkinleri, Çev.(Ünsal Oskay), Bilgi Yayınevi, Ankara, 1974.
- TOLAN, Barlas, Çağdaş Toplumun Bunalmı: Anomi ve Yabancılaşma, A.İ.T.Ü. Yayını, 2.Baskı, Ankara, 1981.
- TOLAN, Barlas, Toplumbilimlerine Giriş, 4.Baskı, Murat-Adım Yayıncılık, Ankara, 1996.
- TOSUN, Gülgün- TOSUN, Tanju, Türkiye'de Kentleşme siyasal yapılanma ilişkisi. Amme idaresi dergisi. Cilt: 28, sayı:4, Aralık 1995.
- TOSUN, Tanju, Türk Parti Sistemine Merkez Sağ ve Merkez Solda Parçalanma, Boyut Kitapları, İstanbul, 1999.
- TOURAİNE, Alain, Demokrasi nedir?, Çev.(Ölcay Vural), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1997.
- TÜRKDOĞAN, Orhan, Değişme, Kültür, sosyal çözülme, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul, 1988.
- ŞENYAPILI, Önder, Toplum ve İletişim, Turhan Kitabevi, Ankara, 1981.
- WEISSKOPF, Walter, Yabancılaşma ve İktisat, Çev.(Oya Köymen), Anahtar Kitaplar, İstanbul, 1996.
- ZAHER, Renat, Sömürgecilik ve Yabancılaşma, Çev. (Bayram Doktor), İnsan Yayınları, İstanbul, 1999.

Azerbaycan Cumhuriyeti "Tefekkür" Üniversitesi. İktisad elmleri namizedi Hacızade Elşen Mahmud oğlu.

Yeni geosiyasi gerçeklik ve regional emekdaşlık perspektifleri

Giriş

Neft-gaz resursları son 150 ilde fabrik-industrial strukturu, elmi-tehnikai nailiyyetleri, sosial tereggini, teknoloji ingilabları gaynalandıran amil kimi hem de cemiyetin inkişafının mühüm hareketverici güvvesi olduğunu nümayiş etdirmesidir. Işık ve işletme cffektlerini aşarak maşın ve mehanizmlere heyat veren neftin, doğal gazın keyfiyyet galarının genişlenmesi yeni bir zamanı - karbohidrogen crasını formalaştırmıştır. Dünya iktisadiyyatının indiki merhelesinde sivilizasiyanı dayanağlığını, sosyal-iktisadi dirçelişi bu resursların tesevvür etmek çetin bir işdir. Çetinlik doğuran başka bir hal ise tebi resursların coğrafi yerleşmesindeki geyri-beraberliklerdir. Beşe megam dolgun ve fasilesiz işlehlakda heyli mehdudiyetler yaradır. Feget negliyyatın, mehsuldar güvvelerin inkişafı, derinleşen integrasiya tebi ehtiyatları amilinin tesir dairesini zeyilledir. Diğer terefdən müasir merhelede büyük siyasi olay Sovetler İttifakının dağılması enerji resurslarının paylaşımında fergli tezahür etdirmişdir. Bununla bağlı dünya birliyinde ayrıca temsil olunan ölkeler sırasına büyük iktisadi potensiyal ile seçilen 5 müstegül türk dilli devletin paralel olarak Hazardaki nehenk neft-gaz ehtiyatlarının aşkarlanması erefesinde gatilmesi ise planetin energetik sistemini daha ciddi deyişli kliklere meruz goymuştur.

Yaranmış yeni geosiyasi veziyyet, türk dilli memleketlerde aşkarlanan tebi ehtiyatların garşılığ faydalılık esasında regional fonda birleştirilmesinin semereliyi, onun dünya energetik balansı ve differen-

sasiyasın da rolü, yerinin teyinati aktuallaşan elmi mesele kimi tedgigat predmetine çevrilmişdir. Yeni yüzillikde de neft erasının bitmesini hallandıran degiğ prognozların olmaması bu aktuallığı daha da mühüm edir. Bütün bu keyfiyyetleri ifade ederek Türk dilli ölkelerin tcbiü enerji resurslarının miğyası, ithali ve ihracatındaki mövğeyi, perspektiv imkanları bizim araştırmalarımızda tehliil obyektı kimi seçilmiştir.

Elektrik tedgigatları gösterir ki, her bir ölkce dünyanın umumi ganuna uyğunluğlarında özünemehsusluğu ile eks olunur. Sosiyal ovgat, milli medeni hususiyetler deyişkenliklerin harakterinde tecessüm olunarak aparıcı amil kimi çıhuş else de yeni yaranışlar, genişlenen integrasiya tebeddülataları daha da dolğunlaşdır. Beynalhalk jeosiyasetde enerji resursları müstesna ehemmiyet daşıyır. Öfkenin enerji ehtiyatları onun siyasi müstegiliyinin iktisadi-tehlükesizliyinin esasında durur. Bu bahımdan Türk dünyasını temsil eden ölkelerin iktisadi tehlükesizliyinin teminatı yeterli dahili enerji resursları ile mühafize imkanlarına malikdir. Bu imkanları ile indiki iktisadi reallıklar kontekstinde bir daha tehliil edilmesi zerureti mövcuddu. Geyd etmeliyik ki, seçim obyektı olan tedgigat mövzusunu ilkin elmi şerhini veren eserler sırasında Azerbaycan amilleri akademik (1) A.H.Mirzacanzadının G.A. Sulatanovla birge yazdığı "Azerbaycan nefti konsepsiyasının etüdleri" monografiyası da mühüm yer tutur.

Gedim eyyamlardan insanlara belli olsa da neft özünün büyük ehemmiyyetini yeni tarihte tehnoloji ingilablardan sonra almışdır. Senayeleşen neft istehsalı bizim sivilizasyada daha geniş çevrede meğbul ve menfi cehetlerini bürüzc vermiş, onun silah effekli siyasi çekişmeleri, iktisadi fesadları yedeyine almışdır. Bütün enerji menbeleri müğabilinde neft hamıdan mühüm ve daha coh problematik olmuş, onun strateji eheliyyeti erazilerin yeniden bölğüsünde, iktisadi-siyasi böhranlarda esas rol oynamışdır. Neftin sevincini ve ağır yükünü çekenler arasında Azerbaycan ilk sıralarda yer tutmuşdur. Yüz il önce Bakinin neft medenleri dünya neft hasilatının yarından cohunu vererek Rusyanı planetin neft liderine çevirmişdir. Azerbaycan nefti öz güdretini 1-2 cahan savaşlarında da nümayış etdirerek esrimizin ortalarına geder ABŞ-la brilikde dünyanın 2 esas neft merkezlerinden biri olmuşdur. Azerbaycan hem de acıq denizde neft-gaz hasil eden ilk ölkce kimi lanınmışdır. Tekçe Sovet tarihi erzinde burada 1,6 milyar ton nefte ekvivalent karbohidrogen hasil edilmişdir. Elmi esaslara sığımayan ekstensiv metodlarla aparılan hasilat ezeli istismar sahelerinde guyulann enerjisinin, lay tezyiginin enmesi, ehtiyatların tükenmesi ile neticelenmişdir. Bununla bele Azerbaycanın dövlet müstegiliyinin berpası sonunda Hezerin daha derin gatlarında evveler aşkarlanmış karbohidrogen yatağlarının potensial gücü degigleşerek artıma meruz galmış, tehnoloji naliyyetler ise bele hasilatı imkanlı etmişdir. Azerbaycanın bu gün Hezerdeki karbohidrogen

ehtiyatları 7-8 milyar ton, gurudaki ehtiyatları ise orta gösteriricide 1 milyar ton chtimal olunur. Feget bütün bunlar da son hedd değıldir. Davamlı, ahtanış-keşfiyat işleri yahın illerde ehtiyatların umumi potensilannın hesablanmasında dinamizmi temin edcek ve coh güman ki, resursların hecmi daha yüksek göstericide eks olunacaktır. Son 5-6 il erzinde bağlanan 20 beynalhalk neft kontraktları yahın 10 il erzinde illik hasilatın 40-50 milyon tona, daha uğurlu prespektivde ise 60-70 milyon tona yükseleceyi prognozlarını esası andırır.

Köhne istismar sahelerinde hasilat 9 milyon ton neft, 6 milyar kub metr gaz hecmindedir. Artıq.2 ildir ki, ilk kontrakt "Esrin Müğavilesi" çerçevesinde ilkin miğdarda 5-6 milyon ton karbohidrogen hasil edilir. Ölkce nefti dahili ehtiyatları temin etse de doğaı gazın hecmi istehlak telebinden 1,5-2 defe geri galır. Neft ve neft mehsulların 1,5-2 milyon tonu ihracata yöneler.

Azerbaycanın neft-gaz iktisadiyyatı tekçe hasilatla gapanmır. Büyük neft infrastrukturuna illik gücü 18 milyon ton olan 2 nefayırma, 4 milyar kub metr gaz emalı zavodları, maşınayırma kompleksleri, nehenk özlüler kombinanı, tehnik imkanları ve gemilerin şayan göre ABŞ-dan sonra 2-cı yerde duran muhteşem deniz neti donanması, tranzit güdrefli magistral neft ve gaz kemerleri şebekesi, irili-hudahl yardımcı istehsal gurumları, servis teşkilatları dahildir. Daha önemli cehet ise onun yüzillik tecrübede semereli mühendis tehsiline esaslanarak beslemeni olduğu elmi potensialına istinad edir. Sovetler İttifagında neft ve onunla bağli elmlerin formalaşmasında mühüm sinag meydanlarından biri olan Bakı seheri keçmiş SSRİ-de "neft akademiyası" tituluıu kazanmışdır. Azerbaycan alimleri geologları, neft müteheşsisleri İttifag dahilinde, sosiyalist düşergesi, Yahın ve Orta Sergin bir sıra ölkelerinde neft ehtiyatlarının ahtanış keşfiyatını ve müvafiq neft industriyasının teşekkülünü temin etmişler.

Erazisinc göre en büyük Türk Cumhuriyeti olan Gazahstan neft-gaz ehtiyatları ile Merkezi Asyanın region öfkelerinin liderlerinden sayılır. Kesf olunmuş neft ehtiyatları ile ölkce dünyada 13-cu, gaz ve kondensanta göre 15-cı, neftin hasilatı seviyyesine göre 28-ci yeri tutur. Gazahstanın Hezer şelfinde yerleşen ehtiyatları öz nehengliyi ile ferglenir. Tekçe "tengiz" yatağında 2-3 milyar tona geder ehtiyatların olduğu güman edilir. "Kaşgana" neft yatağının Ölçüleri ise daha büyük - "tengiz"e nisbetde 2 defe yüksek ölçüde giymetlendirilir, umumilikde öfkenin deniz ve gurudaki ehtiyatları, 20 milyar ton serti yanacaq ise aşkarlanmış ve istismarı devam eden yatağlar üzre tesdigini tapır, indi mövcud 202 neftli-gazlı yatağda 2,2 milyar ton neft, 1,8 trilyon kub metr gaz, 690 milyon ton kondensat ehtiyatının istismarı yahın 55 yatağda temin olunur. Ölkcede ihraç prosesinde

cohu maneeler mövcuddur. İllik orta 17-18 milyon ton neft ihracının ekser hissesi Rusya vasitesiyle gerçekleştirilir. Yeni kemerlerin inşasına büyük marag göstererek nefti Avropaya, Fars körfezindeki hazarlara, hetta Çine neglini planlaşdırır. Hazırda ise Sovetler ititafı zamanı mövcud olmuş Rusyadan geçen kemerin - "Tengi/-Novorossisk"ın rekonstruksiyası aparılır. Lahiyə deyəri 2,4 milyard dolar olan, istifadəsi 2001-ci ilin ortalarında gözlenilen kemer ihracatın 70 milyon tona geder yüksəlməsinə imkan verəcəkdir. Energetik potensialının region ölkələrindən fərgləndirən mühüm cəhətlərdən biri də yeterli daş kömür ehtiyatları ilə ölçülür. En pis müteəssis reyinə görə yahnı 10-15 il ərzində illik hasilat 100-200 milyon tona gatacaq və ölkə regionun ən böyük neft ihracatçısına çevriləcəkdir. Hele bir nece il önce Gazahıstan prezidenti N.Nazarbayev özünün "2030 strategiyası"nı açıqlayarkən geyd etmişdir ki, (2) "Gazahıstan hasilatında və ihracatdakı yüksəlişini təmin etdikçə zənginlənəcək, Mərkəzi Asiyanın pələnginə çevriləcəkdir".

Türkmenistanın neft ehtiyatları dahili ehtiyatları ödəməyə gəbildir. Neft ehtiyatlarının sübut olunmuş miqdarı 74,7 milyon ton hesablanmışdır. Köhnə yataqlardakı illik hasilatın yeni ildə 7 milyon tona yüksəldilməsi prognozlaşdırılmışdır. Ölkə hem de Hezerdəki zəngin neft ehtiyatları ilə seçilir. Burada gūman edilən karbohidrogen potensiali 12 milyard ton təşkil edir. Doğal gaz ehtiyatları isə ölkəni dünyanın müvafiq liderləri sırasına çəkir. 1990-cı ildə 81,9 milyard kub metr olan gaz hasilatı transformasiya problemləri ilə ələgəder 1999-cü ildə 25,2 milyard kub metrə enmişdir. Köhnə yataqları bərpə etməklə yahnı illərdə ölkədə gaz hasilatı yənidən 80 milyard kub metrə çaldırılması gerçəkləşdirilməkdir. Ölkə rəgəmləri Hezerdəki və gürdəki ehtiyatları ümumiləşdirərək Türkmenistanın doğal gaz potensialının astronomik rəgəmdə - 50 trilyon kub metr prognozunu da ifadə edirlər. Esas gaz magistral kemerlərinin Rusiyadan tranzit keçidi onun rəgəbetli gaz ihracatçısına çevrilməsində başlıca maneədir. Bununla belə gaz istehlakçılarının geyri-ödəniş gəbilyetliyi də digər problem olaraq ölkə həzinesinə dahil olmaları məhdudlaşdırır. Təkçə Ukraynanın 1,5 milyard dollar

MARŞRUT	LAYTHENİN GİYMƏTİ (milyard ABŞ dolları)
1. Türkrənistən-Çin-Yaponiya	11,0
2. Türkmenistan-İran-Türkiyə-Avropa	7,6
3. Türkmenistan-Efğanistan-Pakistan	2
4. Türkmenistan-Azərbaycan-Gürcistan - Türkiyə (Hezerəşın)	3,1

həcmində ölkəyə bu gəbiklə borcu vardır. Bütün bu çətinliklərini nəzərə alaraq gaz ihracatının bir nece variantı nəzərdən keçirilir. Esas hazırlanmış lahilyələr isə aşağıdakı təsnifatda nəzərdə tutulmuşdur.

Bu böyük sərvətlər ölkəsində idarəetmədə ortodoksal-arhaik təzahürlər səzilə də neft-gaz resurslarının mənimsənməsində acıq gəpı siyasətinə üstünlük verilmişdir. Hazırda burada 780 xarici şirkətin nümayəndəlikləri fəaliyyət göstərir. Yeni neft ehtiyatlarının işlənməsini "Exxon-Mobil", gaz resurslarını isə "Shell" şirkətləri gerçəkləşdirirlər. Ölkənin nəhəng doğal gaz resursları şmali və cənub qonşuları Rusiya ilə İranın böyük maraqlarında ifadə olunur. Məlumdur ki, İran və Rusiya ümumdünya gaz hasilatında müvafiq olaraq 1-ci, 2-ci yerləri bölüşdürür, kəşf olunmuş ümumdünya gaz ehtiyatlarının yəndən çohuna nəzarət edirlər. Türkmenistanın da supərgaz potensiali bu ölkələri OPEK misallı beynəlxalq üçlükdə - gaz inhisarçı təşkilatında bir araya gəlməsinə stimül verir.

Kiçik ölçülü yataqlarla əhatə olunan Özbəkistanın neft ehtiyatları 94,3 milyon ton hesablanır. Belə miqyas (3) Türkmenistan, Kamerun, Gvatemala, Vyetnam və İtalya kimi dövlətlərlə eynilik təşkil edir. Bununla belə ölkənin yüksək səviyyəli - 1,9 trilyon kub metr gaz ehtiyatları vardır. Bu ehtiyatlar isə Gazahıstan, Kuveyt, Kanada, İndoneziya, Holandiya bərabər tutulur. Birinci təsnifatdakı ölkələr iri neft hasilatçıları olmasalar da, ikincilər mühüm gaz hasilatları sırasında dururlar. Ehtiyatların cəmləndiyi 160 yatağın ekser hissesi geyri-stabil bölgədə - 60%-nin Buhara-Hive, 20%-in isə Fərgəne zonasında yerləşməsi müyyən problemlər doğurur. İqtisadi inkişafı okluğca yahnı seçiyələndirilən ölkənin xarici banklardakı avuarları 5 milyard ABŞ dollarına bərabər geyd olunur. Özbəkistan yəgənə MDƏ devlətidir ki, ötən 6-7 il ərzində neft hasilatının 2-3 dəfə yüksəlmiş və Rusiyadan yanacaq asılılığına son qoymuşdur.

Böyük ərazili Gırğızıstanda artıq 70 il yahnıdır ki, neft hasilatı edilir. Bununla belə ölkənin dahili neft ehtiyatları olduğca cüzdür. Mərkəzi Asiyada çıxarılan daş kömürün yəndən çohunun ölkənin pəyına dcyilməsi, yüksək hidroenerji potensiali onun enerji təminatında mühüm rol oynayanır.

İki giteni qovuşduran Türkiyənin neft ehtiyatları kiçik ölçülü, illik hasilatı 4 milyon tondur. Ölkənin hidroenerji potensiali, zəngin daş və gənur kömürü idhal nefti ilə birlikdə resurslar hazasını tamamlayın Dəpə qazın gətidikçə digər enerji daşıyıcılarının, o cümlədən nefti də istləməsi istehlakda daha cəh özünü göstərir. İqtisadiyyatın sənayələşməsinin artım prognozlarına görə təkçə gaz istehlakını 2005-cü ildə 30 milyard kub metrə, bezi mənbələrdə isə daha cəh 45-50 milyard kub metrə gəder yüksələcəkdir. Türkiyənin 1986-1999-cü illərdə Rusiya ilə 3, Nijəriya, İran və Türkmenistanla bağlanmış mügəvələlər isə 25-30 il ərzində daha dərin tələb-

lerin - 61,2 milyar kub metr gaz si Carisini nezcırdı tutur.

Dünyada neftin hegigi ehliyyatları 136 milyar ton, doğal gaz 141 trilyon kub metr, prognoz ehliyyatlar ise ümumilikde daha coğ 450-500 ton neft ekvivalent hesablanır. İllik hasılat neft üze 2,4-2,5 milyar ton, gaz üze 2,2-2,3 trilyon kub metr teğkil edır. Bununla bele yahın 10 ilde neft ean telebaln 17, gazın 35 faiz, 20 ilden sonra ise bu regeılerden de 2 defe coğ yükseleceği ehtimal olunur. Ehliyyatların tükenmesi, diğer tereftın iğtisadi inkişaf meyilleri hasılat ve istehlakn dinamikasında böyük ferg deyişikliyi yaradır. Bele ki, 10-15 il önce hasılatda lider olmuş ABş ve Rusya indi müvafiq olarak 1,2 ve 2 defe az mehsul istehlak etmek zorunda galmışdır. Yarannış veziyyet Rusiyayı ihracatçı ölkler sırasından çıarmasa da eksine ABş-m idhal teleblerini daha da artırmışdır.

Müasir iğtisadi inışaf daha coğ enerji istchlaknın adambaşına düşen bölgüsü ile öz reytingini gazadır. Biz türk dilli dövletlerde energetik potensialn, onun artım ve istehlak meyillerini faktiki materiallar esasında tahıl etmekle ümumilikde bu ölkelerde yahın 10-15 il üçün mümkün prognozları diğgectı getiririk. Aşağıdaki cedvelde 6 Türk cumhuriyetinde prognoz neft ehliyyatları ve onların adambaşına düşen miğdan verilmışdir (*).

ÖLKELER	PROGNOZ EHTİYYATLAR (mln. ton)	Neftin adambaşına düşen bölgüsü (ton)
AZERBAJCAN	4293,0	537
GAZAHİSTAN	13515,0	751
GİRGİZİSTAN	10,1	2
ÖZBEKİSTAN	159,0	7
TÜRKİYE	80,0	1,2
TÜRKMENİSTAN	5056,2	1011
TOPLAM	23113,3	185

Azerbaycan, Gazahıstan, Türkmenistan cedvelinden göründüğü kimi müvafiq gösterici üze daha fergli mövgede dayandır. Hezerin doğal gaz potensialn öz prognoz tesdiğini taparsa onda ümumi şeri yanacaq mügabılinda bu ölkclerde nef-gaz ehliyyatlarının adambaşına düşen bölgüsü 600 tonu aşa bilər. Bütün bunları nezeri planda mütleg ve nisbi hegiget kimi ıgar ve inkar da etmek olar. Dolgun objektiv hegigeti ise zaman özü ölçüldendirecek. Biz ise bu günkü gerçeklikden doğan Taktlam bir daha Türk dilli

ölkelerin neft-gaz resurslarının semere aspeklini öne çekirik.

• Mcnabe: ABş Dövlet Dıparlamentinin 1997-ci il hesabı müvafiq aparıcı, elmi-analitik neğler, internet şebekesinin melumatları esasında müel-lif tereftın ümumilendirerek tertib edilmişdir.

Türk Cumhuriyetleri ile yanaşı dünya heritesinde Türk dilli hal-glann meskunlařđı ve kompakt yaşadığı yeterli eraziler mövduddır. Rusiyann esas neft merkezlerinin cem olduğu Sibir torpagları, Muhtar respublikalar - Tatarıstan ve Başğordıstan da zengin neft potensialn ile ferglenirler. 1950-1970-ci illere geder bu respublikalarda cihardan neftin miğdan olduğuça yüksek hecmde olmuş, tekçe Tatarıstanda 1970-ci ilde 100 milyon tondan coğ neft hasil edilmişdir. Bununla bele İranda Azerbaycanlıların, İragda kerküklerin birge yaşadığı bölgelerde, Cinde Uyđurıstanda o cümleden türk dilli halkların meskunlařđı diğer ezeli Türk lorpaglarında da neft gaz resursları yeterinedir.

Hazırda 6 türk cumhuriyetleri planetin ümumi dahili mehsulunun 1,44, senaye mehsulunun ise 1,29 faizini verirler. Dünya teserrüfatında bu böyük tesiredici güvve ovğalını vermese de diğer göstericilerin Konfigurasiyası bu gücün daha da aratacağını nezere getirir. Zengin tebi chtiyyatları regionla integrasiyada ölkelerin iğtisadi simasını esash deyişderecek geder imkandır.

Öz güçlü ahış ile coğlu keyfiyyetler getiren globallaşma meğbul sayılmayan şenetlerini de büruze verir. Biz hec de globallaşması şübbe altına almır, eksine onun labud tezahürünü mühüm ve tebi hesab edirik. Feget bununla bele geyd etmek lazımdır ki, bir coğ yeni müsteğil devletler milli özellik ve iradelerine mücadile tefekkürüne, tebi resurslar potensialına uygun olarak mügeddaratlarının uzun müdetli perspektivde lehlini aparmağa macal tapmamış, seferber olunmamış global keyfiyyetden semereli behrelenmek regionla temasda daha müvafıdır. Globallaşma geder zamanımızda regionlaşma da suretle inkişaf tapır. Bu menada enenevi goņşulug, tarihi etnik, konfessionla cehtler vehdetinde dahili tebi ehliyyat-lara esaslanan üçüncü terefe tuşlanmadan türk dilli cumhuriyetleri marağlarını ifade eden regionla emekdařđı ümumilikde dünyanın iğtisadi artımına teken verecek yeni bir güvve çevrilebilen Araşdırmalara gösterir ki, yahın 20-25 il erzinde regionda illik ihreal 250-300 milyon ton şeri yanacağa yükselecek imkandır. Bu ise onların iğtisadi çalımmasına, dünya birliyinde aparıcı iğtisadi ölkeler sırasında möhkemlenmesinde mühüm stimol olacaktır. Türk dilli dövletlerin izafi karbohidrogen ehliyyat-lanna reğmen yeni toplumda birleşmesi neft-gaz iğtisadiyyatın bütün sil-silesini ehate etmişdir. Nezere çekilen iğtisadi birlik fikrimizde aşağıdaki

institütlerin tesisatında tezahür etmelidir:

- şaguli integrasiya olunan Transmilli neft korporasiyası,
- regionla neft-gaz Birjası
- müşterek Mineral Hammal Fondu
- neft bankı

Bütün bu yarınlşların semereli istifadesi diğer gurculugu da sertlendirir: dahili energetik balansı tenzimleyecek neft gaz resursları bazası, vahid elektrik enerjisi teminatı, Böyük İpek yolu negliyyat bettinden faydalanmak, Hezerin cenubundan dünya okeanına möhkem çıxışını temin edcek nehng knalm çekilişi ve diğer infrastruktur elementlerini.

Türk dilli ölkelerin böyük integrasiyası nemin ölkeler tekçe iqtisadi didvidentler deyil, hem de siyasi, medeni, milli deyerlerin yükselişine tekan verecktri. Bu ölkelerde derin kök salmış gipotizm rudimenlini tecrid edecek umumi milli karakteri vahid dil hüsusiyyetini formalaşdıracaqdır.

NETİCELER

Müstcğil türk dilli devletlerin tarihi egrebahğ deyerleri yaranmış jeosiyasi veziyyetde onların nehng neft-gaz resurslarınm birge işletmesi dayanaglı integrasiyanı, yeni tipli iqtisadi ittifağın formalaşmasını sertlendirir. Bu ölkelerin iqtisadi imkan ve hazırlığı, neft-gaz resursların ölçüleri müeyyen tchlil ve todğig edilerek daha sıh emekdaşlağın prespektivi aşığdaki müvafiq neticelerde eksini tapmışdır:

- ölkelerin Avrupa-Asiya hazarlarını birleşdiren negliyyat ohunda yerleşen elverişli coğrafi mövgeyi, neft-gaz resursları, senaye potncsialı dünyanın ve regionun artan enerjisi telebleri kontekstinde medeni,etnik bağılığında dayanan enenevi integrasiyanın derinleşmesinin semereliliyi esaslandırılmışdır,

- kollektiv iqtisadi tehlikesizlik, ölkelerin iqtisadi çalınmalarının güçlendirilmesi mülahizceleri rehber tutlarag müşterek neft bazan, şirketi, fondu bankının tesis edilmesi lövsiyede edilir,

- ölkeleri govuşduran daha davamlı negliyyat rabitesinin teminatı megsedile Hezeri dünya okeanı ile birleşdiren kanallm inşası diggetle çekilmelidir,

- umumi iqtisadi mühitde bazar prensiplerinin inkişafetdirilmesinin imkan ve prespektivleri açıklanmışdır.

EDEBİYYAT

1. A.H.Mirzəcanzadə, C.A. Sultanov. "Azərbaycan neft konsepsiyasının etüdleri" Bakı-1994-cü il, 101 s.
2. "Neft və Kapital" dergisi (Rusiya Federasiyası - "Neft və Kapital").Merkezi Asiya pelenginin çətin cocuqluğu" 1998-ci il N2: seh-54
3. "Rusiyanın nefti" dergisi (Rusiya Federasiyası - "Neft Rosii") "Hesablanan eləge", 2000-ci il N4: seh-20

Azerbaijan Republic

"Təfəkkür" University

Kandidat of Economic Sciences E.M.Hajizade

"New geopolitical situation and perspectives of regional collaboration"

Resume

The research provides analysis of current geopolitical situation, energy potential, volume of oil and gas resources, industrial and economic potential of the six independent Turkic republics.

Based on the concept of the traditional integration and economic security in republic proceeding from perspective oil and gas resources, scientific justification for necessity of creation of common economic zone is provided. For development of cooperation author suggests new joint regional economic structure as well as establishment of joint ventures, regional oil exchange, fund, bank, contraction of a channel connecting Caspian Sea from south with World Ocean, and other effective market infrastructures.